

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИДИ СУДЖЕНЬ

ПОНОМАРЕНКО Тетяна Олександрівна - завідувач науково-видавничого відділу комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8595-8044>

e-mail: kravchenko.t.o@gmail.com

УДК 161.2

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.2.28

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів учених, запропоновано авторське визначення терміну «судження». Аргументовано, що судження премісу (вихідні дані або припущення) та висновок (логічний наслідок, який може бути зроблений на підставі преміси). Наведено авторську думку стосовно класифікаційних критеріїв, за якими можна поділити судження.

Ключові слова: мислення, судження, види, преміс, логічне судження, дедуктивне судження, індуктивне судження.

Постановка проблеми

Питання про природу людського мислення безпосередньо пов'язане з проблемою генезису і взаємозв'язку логічних форм і категорій. Правильне формулювання суджень є основою для будь-якого публічного виступу, а також виступає невід'ємною частиною написання роботи над текстом. З огляду на це можна сформулювати уявлення про широке коло посадових осіб, науковців, правоохоронців, публічних діячів, діяльність яких тісно пов'язана із даним питанням. Зокрема М. М. Перепелиця у своєму дослідженні виділяє комунікативну готовність як елемент розвитку професійних комунікативних якостей при підготовці оперативних працівників органів внутрішніх справ як в системі вищої освіти, так і в системі оперативно-службової підготовки [1, с. 253].

Стан дослідження проблеми

Окрім теоретичні аспекти судження, як форми мислення у своїх наукових працях розглядали: В. С. Бліхар, А. Є. Конверський, В. В. Левкулич, О. І. Матвієнко, М. М. Олексюк, В. Ю. Свищо, Б. Б. Шандра та багато інших. Погоджуючись із тим, що зазначені нами дослідники зробили вагомий внесок в осмислення досліджуваної проблематики, ми водночас хотіли би наголосити на недостатньому опрацюванні на доктринальному рівні визначення поняття «судження» та визначення їх видів.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу наукових поглядів учених та авторських позицій визначити сутність та види суджень. Для досягнення вказаної мети доцільним є вирішення наступних завдань: проаналізувати думки дослідників у галузі; визначити сутність поняття «судження»; окреслити ключові види суджень.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в роботі був сформований авторський підхід до характеристики поняття «судження» та їх ключових видів.

Виклад основного матеріалу

Судження – це форма мислення, розумовий акт, який виражає відношення суб'єкта до змісту сказаного шляхом поєднання певних понять, що пов'язане з психічним станом переконаності або віри.

Структура судження – це будова думки, це певний спосіб зв'язку між елементами думки [2].

Вважаємо, що правильність побудови судження є тим головним показником, через призму якого оцінюється людина як фахівець у певній галузі.

А. Є. Конверський наводить такі визначення поняття «судження»:

«Судження – це думка, у якій стверджується наявність або відсутність властивостей у предметів, відношень між предметами, зв'язків між ситуаціями»;

«Судження є такою думкою, у якій при її висловлюванні дещо стверджується про предмети дійсності і яка об'єктивно є або істинною, або хибною і при цьому неодмінно однією із двох»;

«Судження – це думка, у якій стверджується або заперечується зв'язок між об'єктами і ознаками»;

«Судження – це думка, що виражається розповідними реченнями і є істинною або хибною» [3].

Ми більше поділяємо третій підхід дослідника. Головним покликанням логіки, особливо у сфері права та юридичної діяльності, як раз і виступає формування максимально чіткого зв'язку між об'єктами та їх ознаками, що необхідно юристам у процесі застосування норм права.

В. С. Бліхар, В. В. Левкулич, М. М. Олексюк та інші автори підручника «Логіка для юристів» вказують, що термін «судження» має ще інше, ширше значення. В процесі колективних роздумів, міркувань, спілкування, передачі інформації, тобто в діалогах між людьми «судження» означає думку, що є результатом процесу мислення, здатності мати та висловлювати власний погляд (наприклад, у виразах: «не маєте права на власне судження», «я маю своє судження (думку, погляд) з цього питання»). У суперечках термін «судження» використовують у значенні «переконання», тобто в суперечках головним є пошук таких аргументів (істинних суджень), які б переконали протилежну сторону (опонента, супротивника) під час обговорення певної проблеми. Судження відображає наявність або відсутність у предме-

тів певних властивостей, ознак, зв'язків і відношень [4].

Ми вважаємо досить цікавим підхід дослідників до зміни сутності розуміння категорії «судження» залежно від ситуації спілкування. Дана особливість може бути основою для окремих методичних рекомендацій щодо побудови суджень поліцейськими у різних ситуаціях несення служби.

Основною характеристикою судження, вказує О. М. Шепетяк, є його «істиннісне значення». Судження, на відміну від інших форм мислення, може бути істинним або хибним. До прикладу, поняття не має «істиннісного значення», оскільки воно само по собі не знаходиться в жодному відношенні. Поняття не може бути ані істинним, ані хибним. Істинним чи хибним може бути тільки зв'язок між поняттями, а такий зв'язок виражається в судженні. Судження є істинним, якщо в ньому виражене таке відношення між поняттями, яке дійсно присутнє між предметами, які в цих поняттях мисляться. Хибним судження є тоді, коли воно виражає таке відношення між поняттями, якого насправді немає між предметами, що мисляться в цих поняттях [5, с.107].

З огляду на зазначене вище можемо говорити про те, що судження є основною одиницею логічного мислення, що виражається у висловлюванні або висловленому твердженні про щось, що може вважатись правильним або неправильним. Воно включає премісу (вихідні дані або припущення) та висновок (логічний наслідок, який може бути зроблений на підставі преміси). Судження може бути виражене мовними реченнями або символами, що відповідають логічним операторам.

На нашу думку, судження можна поділити на види виходячи із наступних критеріїв:

1) за кількістю премісів:

а) одинарне судження. Одинарне судження, також відоме як просте судження, є типом судження, яке містить лише одну премісу і один висновок. Воно виражає логічний зв'язок між премісою (вихідним твердженням або припущенням) і висно-

вком (логічним наслідком, що може бути зроблений на основі преміси);

б) подвійне судження, також відоме як комплексне судження, є типом судження, яке містить дві преміси і один висновок. Воно виражає логічний зв'язок між цими премісами і висновком. Основна ідея подвійного судження полягає в тому, що висновок є результатом логічного поєднання двох преміс за допомогою логічного оператора. Логічні оператори, що використовуються у подвійних судженнях, включають «і» (кон'юнкція), «або» (диз'юнкція), «якщо...то» (імплікація) та «тільки тоді, коли» (еквіваленція). Основні види подвійних суджень включають: кон'юнктивне судження: Висновок є результатом логічного «і» (кон'юнкції) двох преміс. Наприклад, «Якщо сонце світить і немає хмар, то це буде ясний день»; диз'юнктивне судження: Висновок є результатом логічного «або» (диз'юнкції) двох преміс. Наприклад, «Або я поїду на вечірку, або залишусь вдома»; імплікативне судження: Висновок є результатом логічної імплікації, де перша преміса є передумовою, а друга преміса є умовою. Наприклад, «Якщо ви вчитеся старанно, то ви отримаєте гарні оцінки»; еквівалентне судження: Висновок є результатом логічної еквіваленції, де обидві преміси є взаємно обумовленими. Наприклад, «Вода замерзає тільки тоді, коли температура опускається нижче 0 градусів Цельсія, і температура опускається нижче 0 градус»;

в) багатопремисне судження – це тип судження, яке містить дві або більше преміс, пов'язаних між собою логічними операторами, та один висновок. Воно виражає логічний зв'язок між цими премісами та висновком. У багатопремисних судженнях кожна преміса має своє власне твердження або припущення, а висновок є результатом логічного поєднання цих преміс за допомогою логічних операторів, таких як «і» (кон'юнкція), «або» (диз'юнкція), «якщо...то» (імплікація) та «тільки тоді, коли» (еквіваленція). Наприклад, розглянемо багатопремисне судження з використанням кон'юнкції: «Якщо сонце світить і немає хмар, і я вийду на вулицю, то я підіймаю настрій». У цьому прикладі є дві преміси:

«Сонце світить і немає хмар» та «Я вийду на вулицю». Висновок звучить так: «Я підіймаю настрій». Таким чином, зазначене багатопремисне судження виражає логічний зв'язок між цими премісами та висновком.;

2) за формою логічного наслідку:

а) дедуктивне судження це тип логічного мислення, де висновок логічно випливає з преміс з використанням правил логіки. У дедуктивному судженні, якщо преміси вважаються істинними, то висновок вважається необхідно істинним. У дедуктивному розумінні, логіка оперує з узагальненими правилами, і процес дедукції базується на цих правилах. Основні правила логіки, що використовуються в дедуктивних судженнях, включають модус поненс (MP) і модус толленс (MT):

- Модус поненс (MP): Якщо преміса «Якщо А, то В» і преміса «А» є істинними, то висновок «В» є необхідно істинним. Наприклад, якщо преміса «Якщо сонце світить, то воно нагріває» і преміса «Сонце світить», то висновок «Воно нагріває» є необхідно істинним;

- Модус толленс (MT): Якщо преміса «Якщо А, то В» і преміса «Не В» є істинними, то висновок «Не А» є необхідно істинним. Наприклад, якщо преміса «Якщо сонце світить, то воно нагріває» і преміса «Воно не нагріває», то висновок «Сонце не світить» є необхідно істинним.

Таким чином, дедуктивні судження використовуються в математиці, філософії, науці і багатьох інших областях знання. Вони дозволяють здійснювати логічні висновки з високою ступенем впевненості на основі вихідних преміс та застосування правил логіки;

б) індуктивне судження – це тип логічного мислення, де висновок робиться на основі спостережень, досліджень або емпіричних даних. У індуктивному судженні, якщо преміси вважаються достатньою підтримкою для висновку, то висновок вважається ймовірним або ймовірно істинним. На відміну від дедуктивного мислення, де висновок є необхідним наслідком преміс, індуктивне мислення ставить питання про ймовірність або ймовірну правильність висновку на основі наявних даних. Індуктив-

ні судження часто використовуються для формулювання узагальнень, передбачення результатів на основі спостережень, формування гіпотез або встановлення ймовірностей. Наприклад, якщо ми спостерігаємо, що всі лебеді, яких ми бачили, були білі, то ми можемо зробити індуктивний висновок, що всі лебеді є білими. Однак, цей висновок залишається відкритим для можливості зміни, якщо з'являться нові дані або відкриваються нові факти. Важливо зауважити, що індуктивне мислення має свою властивість невизначеності. Висновки, зроблені на основі індуктивного судження, не є абсолютно впевненими і завжди можуть бути суперечливими або вразливими наявності нових даних. Індуктивні судження широко застосовуються в науковому дослідженні, емпіричних науках, статистиці, прогнозуванні та багатьох інших галузях, де необхідно робити висновки на основі обмеженої кількості даних або спостережень.

в) абдуктивне судження – це тип логічного мислення, який використовується для пояснення або розуміння явищ, які не мають однозначного або очевидного пояснення. В абдуктивному судженні висновок робиться на основі інформації, даних або спостережень, але він не є строго логічним наслідком преміс. У абдуктивному мисленні, людина створює можливі пояснення або гіпотези для тлумачення певного явища або спостереження. Ці пояснення можуть бути більш або менш ймовірними, і вони необхідно перевіряються або тестуються, щоб підтвердити або спростувати їх.;

3) за типом висловлювання:

а) позитивне судження. Це тип судження, в якому висловлюється ствердження про існування чогось, підтвердження певної характеристики або присутності явища. Воно підкреслює наявність позитивної інформації про об'єкт або подію. Позитивне судження може мати різні форми вираження, але в цілому воно передає позитивну або підтверджуючу інформацію. Наприклад: «Сонце світить» – це позитивне судження, яке стверджує наявність певного факту (сонце світить); «Цей продукт має високу якість» – це позитивне судження, яке підтверджує позитивну характеристи-

ку (висока якість) продукту; «Ця технологія прискорює процес» – це позитивне судження, яке стверджує позитивний ефект (прискорення процесу) від використання певної технології. Позитивні судження використовуються в різних контекстах, включаючи наукове дослідження, опис об'єктів або явищ, рекламні повідомлення, оцінку характеристик продуктів або послуг і багато інших сфер. Вони допомагають передати позитивну інформацію та стверджувати наявність певних аспектів або властивостей.;

б) негативне судження, яке представляє собою судження, в якому висловлюється заперечення або відсутність чогось, відкидається наявність певної характеристики або протиставляється негативному стану речей. Негативне судження може мати різні форми вираження, але загальною ідеєю полягає у запереченні або відкиданні позитивної інформації. Наприклад: «Сонце не світить» – це негативне судження, яке заперечує наявність певного факту (сонце не світить); «Цей продукт не має задовільної якості» – це негативне судження, яке відкидає позитивну характеристику (задовільна якість) продукту; «Ця технологія не прискорює процес» – це негативне судження, яке заперечує позитивний ефект (прискорення процесу) від використання певної технології. Негативні судження використовуються для вираження відсутності або заперечення певних аспектів або властивостей. Вони можуть використовуватись в різних ситуаціях, включаючи опис об'єктів, оцінку якості, формулювання недоліків або негативних наслідків. Ці судження допомагають передати негативну інформацію та заперечити наявність позитивних аспектів.

Висновки

У підсумку представленого наукового дослідження можемо виокремити наступні ключові ознаки поняття судження: а) судження вимагає наявності висловлювання, яке має чітке смислове значення та може бути оцінене як істинне або хибне; б) має логічну структуру, яка включає премісу (вихідні дані або припущення) та висновок

(логічне наслідок, що може бути зроблений на підставі преміси). Ця структура відображає зв'язок між ідеями або твердженнями; в) оцінка істинності: Судження може бути оцінене як істинне або хибне. Істинність судження залежить від його відповідності дійсності або фактам; г) валідність судження відноситься до його логічної структури. Судження вважається валідним, якщо висновок логічно випливає з преміс або премісів згідно з правилами логіки; г) судження можуть бути застосовані до різних областей знання та досліджень, а також використовуватись у розв'язанні проблем, прийнятті рішень і аргументації.

Література

1. Перепелиця М. М. Підготовка працівників оперативних підрозділів МВС України до професійної комунікативної діяльності. *Форум права*. 2014. № 4. С. 251–254.
2. Куфтирєв П. В. Суддівський розсуд у теорії права : монографія. Київ : Ін Юре, 2018. 230 с.
3. Конверський А. Є. Логіка (традиційна та сучасна): підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 536 с.
4. Бліхар В. С., Левкулич В. В., Олексюк М. М., Шандра Б. Б., Свищо В. Ю., Матвієнко О. І. Логіка для юристів: підручник. 2-ге вид., перероб. та доп. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2022. 316 с.
5. Шепетяк О. М. Логіка : підручник. Київ: Фенікс, 2015. 256 с.

АНОТАЦІЯ

З'ясовано, що судження є основною одиницею логічного мислення, що виражається у висловлюванні або висловленому твердженні про щось, що може вважатись правильним або неправильним. Воно включає премісу (вихідні дані або припущення) та висновок (логічний наслідок, який може бути зроблений на підставі преміси). Судження може бути виражене мовними реченнями або символами, що відповідають логічним операторам.

Аргументовано, що судження можна поділити на види виходячи із наступних критеріїв: 1) за кількістю преміс: а) одинарне судження: містить одну премісу і один висновок; б) подвійне судження: містить дві преміси і один висновок; в) багатопремісне судження: містить більше ніж дві преміси і один висновок; 2) за формою логічного наслідку: а) дедуктивне судження: висновок є логічно неухильним, що впливає з преміс або премісів. Якщо преміси правильні, висновок також буде правильним; б) індуктивне судження: висновок впливає з преміс або премісів, але не має абсолютної логічної неухильності. Він може бути імовірним або ймовірним; в) абдуктивне судження: висновок робиться на основі найкращого пояснення або припущення для певних фактів чи спостережень; 3) за типом висловлювання: а) позитивне судження: твердження, що висловлює позитивну інформацію або факт; б) негативне судження: твердження, що висловлює відсутність або відмінність чого-небудь.

Ключові слова: мислення, судження, види, преміс, логічне судження, дедуктивне судження, індуктивне судження.